Beérkezett: 2025. 07. 18. Elfogadva: 2025. 07. 19. Megjelent: 2025. 08. 31.

DOI: 10.21030/anyp.2025.3.9

Kádár Edit

Anyanyelvtanítás és -tanulás: grammatika és kommunikáció között

Nemzetközi oktatásnyelvészeti konferencia Csehországban

2025. június 26–27. között a csehországi Olomouc városában rendezte meg az ARLE (International Association for Research in L1 Education) oktatásnyelvészeti csoportja a kétévente sorra kerülő konferenciáját, a *6th EduLing Meeting*et (1), amelynek témája idén *L1 Teaching and Learning: Between Grammar and Communication*, azaz az *Anyanyelvtanítás és -tanulás: grammatika és kommunikáció között* volt. Az idei konferencia szervezését a Palacký Egyetem (az 1573-as jezsuita alapítású egyetem utóda) Pedagógia Kara vállalta. A kétnapos tanácskozáson 38 kutató vett részt 11 országból. Az előadások az oktatásnyelvészet legkülönbözőbb területeit érintették, és egy-egy ország anyanyelvi nevelési / grammatikatanítási gyakorlatára is rálátást engedtek.

1. kép
Fogadás az Olomouci Egyetem emblematikus barokk épületegyüttesének kertjében (Fotó: Alžběta Gregorová)

Az első napon Filip Smolík, a prágai Károly Egyetem oktatója és a Cseh Tudományos Akadémia Pszichológia Intézetének kutatója tartotta a nyitó plenáris előadást, aki a konferencia témájához szorosan kapcsolódva gyereknyelvi kutatásokat ismertetett és értelmezett *(Learning grammar by communication, for communication: how do children do it?)*. A biológiailag kódolt tudás és a tanult mechanizmusok szerepe körüli hagyományos vitát mindkét oldalról megközelítve az előadás a hibán alapuló tanulás, az előrejelzés és az elvárás funkcióját emelte ki, valamint azt, hogy a grammatika elsajátítása szilárdan gyökerezik a jelentések közlésének és mások megértésének a folyamatában. Az előadás az elvárásalapú tanulás néhány következményét az explicit nyelvi instrukciók inputjaként is felkínálta, abból kiindulva, hogy a nyelvelsajátítás folyamatára való rálátásunk támpontokat kínálhat a grammatikáról való tudás közvetítéséhez, rámutathat a grammatika szerepére és mechanizmusaira az oktatás különböző szintjein lévő tanulók számára.

2. kép
A Pedagógia Kar dékánhelyettese megnyitja a konferenciát az egykori jezsuita kolostor kápolnájában (Fotó: Alžběta Gregorová)

A prágai Károly Egyetem Pedagógia Karáról tartott plenáris előadást *(Language Education and Metapragmatics)* Milada Hirschová, aki olyan kérdéseket érintett, mint a grammatikai, a metanyelvi és a pragmatikai kompetencia kapcsolata, a metanyelvi műveletek az anyanyelvi nevelésben, a nyelvi ideológiák és a nyelvhasználati adekvátság, valamint a metapragmatikai tudatosság. Esettanulmánya a cseh *vlastně* (‘valójában, tulajdonképpen’) diskurzusjelölő használatán keresztül illusztrálta a metapragmatikai tudatosság aspektusait.

A harmadik plenáris előadás egy olyan témához kapcsolódott, amelyet több kutató is érintett: Közép-Kelet-Európában (de nemzetközi szinten is) keresik a módját annak, hogy a nyelvi ismereteknek hangsúlyosabb és értelmesebb helyet biztosítsanak az anyanyelvi nevelés tantervében. Ľudmila Liptáková az Eperjesi Egyetem Pedagógia Karának oktatója az 1989 utáni szlovákiai oktatásszabályozási dokumentumok anyanyelvtanítási vonatkozásait tekintette át előadásában *(From conceptual to implemented L1 curriculum – issues, problems, challenges [the case of Slovakia]),* a tanterv nyelvészeti és pedagógiai szemlélete és a megvalósult tanterv közötti különbségre, ennek okaira és következményeire fókuszálva. Ezen háttérismeretek bemutatása után részletezte az új, 2023-as anyanyelvi tantervet, és az ezzel kapcsolatos kihívásokat is vázolta. Esettanulmányként a szóalkotás kapcsán mutatta meg, mi lenne az ideális kapcsolat a szóalkotás-kutatás szakmai és a diákok szóalkotással kapcsolatos, kommunikatív célú vizsgálódásai között.

Martin Klimovič előadása *(Teaching/learning of written communication in L1 education: a challenge for Slovak primary schools)* szintén a 2023-as szlovákiai tantervi reformhoz kapcsolódott, amely az írást alapvető kommunikációs készségnek és a tanulás alapvető eszközének tekinti, az írásoktatás folyamatalapú megközelítéséhez azonban hiányoznak a megfelelő eszközök.

Stanislav Štěpáník előadása *(Resolving the relationship of language and communication in the Czech language curriculum after 1989)* az 1989 utáni tantervi dokumentumok elemzése során két fő tendenciát tárt fel, amely a most készülő reformtanterveket megkülönbözteti az elődeitől: a nyelvi és a kommunikációs komponensek integrációját, valamint a nyelvi tartalom eszközként való beépülésének a célját a tanulók kommunikatív kompetenciájának a fejlesztésébe.

Hasonlóról számolt be Kádár Edit a romániai közoktatás magyar nyelv és irodalom tanterveinek a reformja kapcsán. Az elhangzott előadásokhoz kapcsolódóan az Anyanyelvi nevelés munkacsoport keretében a kutató

a taneszköz-fejlesztési reform perspektívájából beszélt a szórendről mint a grammatika és a kommunikáció „találkahelyéről", amely – annak ellenére, hogy a szórend vezeti a oktatás számára fontosnak tekintett fogalmak listáját (Van Rijt–Coppen 2017), illetve hogy a magyar a diskurzuskonfigurációs nyelvek „állatorvosi lova", és magyar nyelvészek nemzetközi elismerést szereztek a szórenddel kapcsolatos kutatásaikkal – nem szerepelt semmilyen formában a korábbi tantervekben. Az előadás *(Word order: a meeting point for grammar and communication)* számba vette, hogy milyen hatással van a szórend a jelentésre és a figyelem irányítására, és mit tanulhatunk a grammatikáról a szórend vizsgálatával.

Szintén a szórendhez kapcsolódott Mari Nygård és Agnes Strandberg előadása *(Visualization of grammatical structure – a pedagogical transformation?)*. A vizualizációkról mint a grammatikai megértés fejlesztésének az eszközéről két fő kérdés mentén szóltak: (1) hogyan alkalmazzák a vizualizációkat a grammatikai elméletekben, és hogyan értelmezhetők ezek pedagógiai szempontból, valamint (2) hogyan használható a vizualizáció egy tanítási alkalom során a szórend reprezentálására.

3. kép
Csütörtök délelőtti előadás (Fotó: Alžběta Gregorová)

Az anyanyelvi nevelés tanterveinek kidolgozásához elengedhetetlen, hogy legyen arról valamilyen fogalmunk, hogy mi tekinthető konszenzusosnak a nyelvtudományban. Ebben a tekintetben abszolút hiánypótlónak számított Van Rijt és Coppen 2017-es kutatása, amelynek divergensebb adatközlőcsoporttal való megismétléséről hallhattunk Jimmy van Rijt és Mari Nygård előadásában *(Relationships between linguistic theory and L1 grammar education revisited: a Delphi study on the key metaconcepts in the syntax-semantics interface)*. A 2017-es Delphi-tanulmány arra kereste a választ, hogy elméleti háttértől függetlenül a holland nyelvészek mely fogalmakat tekintik esszenciálisnak a nyelvleírás, illetve az oktatás számára. Az új vizsgálat nemzetközi merítéssel dolgozik, és bár a részleteket tekintve eltérő (és helyenként meglepő) eredményekre jut, alapvetően reprodukálja az első kutatás általános megállapításait. Az előadásból az is kiderült, hogy miért kellene ezt a kutatást inkább az oktatásnyelvészet szakembereire fókuszálni.

Részben ugyanezzel a módszerrel dolgozott Katarin Leppik észt kontextusban. Az észt alap- és középiskolai nemzeti tanterv (2023) egyaránt a szövegközpontú tanulást hangsúlyozza, amelyben a szóhasználatot, a helyesírást és a grammatikát nem elszigetelt nyelvi összetevőkként, hanem a szélesebb körű szövegműveletek szerves részeként tanítják, de – ahogy sok más előadás is jelezte különböző oktatási rendszerek kontextusában – továbbra is szakadék van a kutatás és az osztálytermi gyakorlat között. Az előadás *(Beyond rules: Linguists' perspectives on key grammar concepts)* arról a kutatásról számolt be, amelyben észt nyelvészeket és nyelvtanárokat interjúvoltak meg arról, hogy mely grammatikai fogalmakat tartják lényegesnek az anyanyelvi

grammatikatanításban, és így a két csoport véleményét összevetve ajánlásokat lehet megfogalmazni az oktatás számára.

Mo van der Schoot doktori kutatása az alapfogalmak felől közelít. Sokat használjuk, de pontosan mit is jelent *a(z explicit) nyelvi kompetencia?* Az előadás *(A research into linguistic competence in secondary Dutch L1 education)* egy olyan kutatási projektet vázol fel, amely arra a kérdésre keresi a választ, hogy a hollandiai anyanyelvi oktatásban milyen mértékben lehet megkülönböztetni a nyelvi kompetencia szintjeit a felső és az alsó tagozaton. Ehhez szintén a Delphi-módszert használja a szerző szakértőkkel (tanárokkal, tanárokat képző szakemberekkel és nyelvészekkel), eredményeit pedig olyan mérőeszközök fejlesztésének szolgálatába kívánja állítani, amely a nyelvi kompetenciát mérni tudja.

Erre a felvetésre rímel Jimmy van Rijt másik előadása *(Measuring grammatical understanding: assessing the usability of the Test for Grammatical Understanding [TGU] through item response theory analyses),* amely *az explicit grammatikai megértést* mérő eszközökkel kapcsolatos kutatások nem túl számos halmazához való értékes hozzájárulásnak tekinthető. Abból a felismerésből indul ki, hogy hagyományos grammatikai mérőeszközök nem alkalmasak a nyelvtani összefüggések megértésének a mérésére, márpedig egyre nagyobb tere van a nyelvi nevelésben az olyan deklarált céloknak, amelyek a mély fogalmi megértést hangsúlyozzák, a fejlesztett taneszközök hatásának mérésére azonban megbízható teszteszközökre van szükség. Egy ilyen eszköz a Test for Grammatical Understanding (TGU), amelyet a közelmúltban különböző oktatási és nyelvi kontextusokban végzett empirikus kutatásokban használtak (például Van Rijt et al. 2022; Trotzke 2023). A TGU egy olyan 12 tételből álló feleletválasztós teszt, amelyet a grammatikai megértés különböző szintjeinek a mérésére terveztek, különös tekintettel a vonzatosságra és a kapcsolódó fogalmakra (például alany, tárgy). Bár az empirikus kutatásokban sikeresen alkalmazzák Hollandiában, eddig hiányoztak a hatékonyságára és a használhatóságára vonatkozó részletes elemzések. Az előadás a TGU elemzésére az Item Response Theory (IRT) keretében vállalkozott. Az IRT olyan keretrendszer, amely képességeket vagy attitűdöket mérő tesztek vagy kérdőívek tervezésére, elemzésére és pontozására alkalmas. A TGU különböző verzióit kitöltő 189, 14 éves holland diák válaszainak feldolgozása során IRT-modellek segítségével értékelték az item nehézségét és a válaszkategóriák működését. Az eredmények alapján a TGU változatai alkalmasak a grammatikai megértés fejlődésének a nyomon követésére.

A vonzatosság áll Leonie Goutier előadásának *(Towards meaningful grammar education in primary education [PE] and PE-teacher education)* középpontjában is. Kérdésfelvetése, hogy a metakonceptuális megközelítés hatékonyan alkalmazható-e, és ha igen, milyen körülmények között, már az elemi iskolai oktatásban. A *valencia* metafogalmát a hagyományos iskolai grammatikai alapjaiban már ismert fogalmaira (vagy inkább csak terminusaira, például alany, tárgy) építette a szerző tanítókkal közösen kidogozott induktív gyakorlatokon keresztül, és ennek a kísérletnek az eredményeit elemezte.

A konferencián több előadás kapcsolódott a Duarte nevével fémjelzett *laboratório gramatical* módszeréhez (Duarte 2008). Ana Simões, Ana Luísa Costa és Amália Mendes kutatása a nyelvtani laboratóriumi környezetet használja a tanárhallgatók által írt véleményszövegek kapcsán zajló metanyelvi reflexiós folyamatok elicitálására, abból a felismerésből kiindulva, hogy az implicit diskurzusviszonyok vizsgálata hiányzik az anyanyelvi tantervekből, miközben ezek nagyon gyakoriak a gyakorlott felnőtt beszélők által előállított szövegekben. Az előadás *(Mapping the [in]visible: discourse relations in academic writing)* rögzített interakciók alapján azt vizsgálja, hogy a résztvevők hogyan tudtak együttműködve tudást építeni egy olyan témában, amelyet korábban soha nem tanultak. Hasonlóan grammatikai problémák megoldása közben zajló interakciók elemzésén keresztül vizsgálódik Ana Luísa Costa és Xavier Fontich is. Előadásuk *(Metalinguistic interaction: communicating about grammar)* a grammatikai tudásépítési folyamat összetettségét kutatta. A vizsgált csoportot ezúttal is tanárjelöltek alkották, az adatgyűjtés szintén természetes tanulási kontextusban, csoportmunkában történt, a felhasznált keret pedig ezúttal is a grammatikai laboratórium volt, amely a

grammatikahasználat mint reflektív tevékenység tanításának egyik didaktikai stratégiája. Az előadás az érvelési szekvenciák és a metanyelvi megnyilatkozások elemzésére fókuszált, rámutatva, hogy a kollaboratív érvelés elősegíti a grammatikai fogalmak integrációját. Egy harmadik kutatócsoport, Joana Batalha, Adriana Cardoso, Ana Luísa Costa és Laura Ribeiro Lopes elemi iskolások interakcióit vizsgálta. Az előadás (*„Where is the subject?" Syntactic reasoning in early school years)* két kutatási kérdést járt körül: (1) Milyen típusú beszédmódok keretezik a 9–10 éves tanulók interakcióját az alany fogalmi megragadása kapcsán? (2) Milyen spontán fogalmak jelennek meg a grammatikai laboratórium egyes lépéseiben? Az interakciók átiratainak tartalmi és diskurzuselemzése több érdekes következtetéshez vezetett, amelynek egyike, hogy a gyerekek spontán fogalmai szemantikai kritériumokat követnek.

Szintén a tanulók metanyelvi tevékenysége áll annak a kutatásnak a fókuszában, amelyről María Dolores García-Pastor előadása számolt be *(The compilation and analysis of the CORP-EGRAMINT: A tool for plurilingualism in language teacher education)*. Az előadó a spanyolországi tantermi többnyelvűség kihívásaira válaszolva a tanulók nyelvi tudatosságának a növelésében és többnyelvű kompetenciájuk fejlesztésében megvalósuló eredményes stratégiákat kutat. A CORP-EGRAMINT elektronikus korpusz főként tanulók metanyelvi tevékenységére és nyelvi transzferére (spanyol, katalán, angol és francia) szolgáltat adatokat, miközben többnyelvű oktatási grammatikai szekvenciák szóbeli és írásbeli feladatait végzik, illetve tanárok meggyőződéseire, valamint valós és deklarált gyakorlataira is rálátást biztosít. A korpuszból kinyerhető kvalitatív és kvantitatív elemzésének eredményei hivatottak egy transzlingváló pedagógiára épülő tanárképzési stratégia irányainak a kijelölésére.

Több előadás is forgalomban levő tankönyvek vagy más taneszközök elemzésén keresztül próbálta ütköztetni a valósággal azt, amit nyelvészeti vagy pedagógiai szempontból adekvátnak tartana. Elżbieta Awramiuk előadása *(What knowledge of phonetics does a Polish student need?)* a lengyel mint anyanyelv tanítására használt IV–VI. osztályos tankönyvekben vizsgálta a fonetika tárgyalását és funkcióit. Az elemzés az előforduló elméleti ismeretekre, terminológiára, valamint azokra a gyakorlati tevékenységekre fókuszált, amelyek lehetővé teszik a tanulók számára az ezzel kapcsolatos nyelvi ismeretek elsajátítását. Arra a konklúzióra jutott, hogy noha a fonetikai tartalom integrálódik más grammatikai tartalmakkal, a tanulók beszédkészségének fejlesztésében való alkalmazása kevés figyelmet kap. Kristin Börjesson előadása *(Form and function of adjectives in primary school teaching material for [L1] German)* elemi iskolai német anyanyelvi tananyagok elemzésének eredményeit mutatta be. Vizsgálata II–IV. osztályos tankönyvek és munkafüzetek melléknevekkel kapcsolatos tartalmaira terjedt ki, és arra a következtetésre jutott, hogy ezek inkább a kategoriális azonosításra összpontosítanak (ehhez főként szemantikai fogódzókat kínálva), ekként nincsenek összhangban a tantervvel. Janne Aas és Veronika Kalle az I. osztályos észt tankönyvi szövegek komplexitását elemezték előadásukban *(The complexity and adaptation of 1st grade reading texts)*, és ismertették annak a munkának az eredményét, amely során ezeket a szövegeket adaptálták, hogy ezek jobban megfeleljenek a támogatásra szoruló diák számára.

Monika Šindelková előadása *(Fun as the key innovation in teaching Czech language? So-called non-traditional methods from the creators' perspective)* egy olyan világot tárt fel, ahol a módszer nem feltétlenül a szemlélettel és a tartalommal szoros kapcsolatban jelenik meg. Olyan (különböző szakmai hátterű) szerzőket szólaltat meg (az adatgyűjtés nyílt végű kérdésekből és Likert-típusú skálákból álló kérdőívvel, illetve félig strukturált interjúkkal történt), akik anyagaikat egy elsősorban cseh nyelvtanárok által használt közösségi médiaplatformon kínálják. Az anyagok meghatározó jellemzője a vélt újdonság, a játékosság vagy a szórakoztató érték, gyakran azonban nincs egyértelmű kapcsolatuk a tanulási célokkal vagy a tantervvel.

Astrid Wijnands más oldalról nézi ezt a kérdést: arra keresi a választ, hogy milyen eszközök jöhetnek számításba a tantermi gyakorlatban ahhoz, hogy a nyelvre vonatkozó reflexió gyakorlatai megvalósulhassanak. Előadása *(Linguistic sources in the classroom to elicit reflective thinking about language)* az elsődleges források (például nyelvi korpuszok vagy akár a nyelvhasználó saját nyelvi intuíciói és tapasztalatai) szerepét emelte ki

a nyelvre és a nyelv változataira való reflektálás során, valamint a tanár támogató szerepének a fontosságát abban, hogy a „biztonságos” preskriptív változattól különböző megoldásokra a diákok is a nyelvi tudatosság fejlesztésének az eszközeként tekintsenek.

Ezen a konferencián is világosan kiderült, hogy nem kerülhető meg a mesterséges intelligencia témaköre. A négy ezzel kapcsolatos előadás több ponton is találkozott, bár különböző kutatási kérdéseket vetettek fel, és különböző életkori csoportokat érintettek. Mariona Corcelles Seuba, Anna Sala-Bubaré, Marina García-Morante és Andrea Miralda Banda előadása *(Postgraduate Students' Interaction with ChatGPT: Analysis of Conversations)* abból a belátásból indult ki, hogy szükség van annak a megértésére, a diákok hogyan integrálják a generatív mesterséges intelligenciát az írásfolyamatokba, felismerve, hogy az eszköz képes különböző műfajokban és tudományágakban kiváló minőségű szövegeket generálni, amelyek gyakran megkülönböztethetetlenek az ember által előállított tartalomtól. Diákok és a ChatGPT közötti beszélgetéseket vizsgálva arra a nem meglepő következtetésre jutottak, hogy oktatási beavatkozásokra van szükség ahhoz, hogy a diákokat felkészítsük a mesterségesintelligencia-eszközök etikus használatára, továbbá szükség van a kritikai gondolkodás és a felelős tudományos gyakorlatok előmozdítására.

Két előadás is foglalkozott a személyre szabott tanulás kérdéskörével. Madalena Teixeira és Mariana Martins előadásukban *(Lexicon, and Artificial Intelligence: The impact of AI-based feedback on a more precise writing)* arról beszéltek, hogy a technológia által vezérelt egyéni visszajelzés hogyan támogathatja a tanulókat lexikális repertoárjuk bővítésében és a szóválasztás finomításában. Hana Marešová előadása *(Adaptive learning of Czech grammar by using AI)* pedig olyan konkrét eszközökre és módszerekre összpontosított, amelyek lehetővé teszik a személyre szabott tanulást a mesterséges intelligencia segítségével, különös tekintettel a cseh mint anyanyelv esetében. Bár a kockázatokat sem hallgatta el, nagy lehetőségként értékelte, hogy a mesterséges intelligencia képes elemezni a tanulók hibáit, azonnali visszajelzést adni és a tanulási folyamat során valós időben dinamikusan és személyre szabottan módosítani a gyakorlatok nehézségét a tanuló válaszai alapján.

Érdekes kísérletre vállalkozott Hana Dufková. Előadásában *(The influence of language deviations on the assessment of text credibility among primary and secondary school students)* a ChatGPT segítségével készült rövid szövegekkel azt vizsgálta, hogy egy szöveg helyesírása, nyelvi formája, nyelvváltozata és a nyelvi színvonalbeli eltérések hogyan befolyásolják a szöveg hitelességének az érzékelését az alsós és a felsős középiskolai tanulók körében, és arra a következtetésre jutott, hogy legkevésbé a helyesírásnak van erre hatása.

4. kép
A konferencia utolsó percei a jövő évi ARLE-konferencia szórólapjaival (Fotó: Alžběta Gregorová)

A következő *EduLing Meetingre* 2027-ben kerül sor, házigazdája előreláthatólag a portugáliai Aveiro egyeteme lesz.

Irodalom

Duarte, Inês 2008. *O conhecimento da língua: desenvolver a consciência linguística. Direção Geral de Inovação e Desenvolvimento Curricular. Ministério da Educação*. https://area.dge.mec.pt/gramatica/O_conhecimento_da_lingua_desenv_consciencia_linguistica.pdf (2025. július 10.)

Trotzke, Andreas 2023. Pedagogical linguistics: Connecting formal linguistics to language teaching. *Language* 99(3): 153–175. https://doi.org/10.1353/lan.2023.a907016

Van Rijt, Jimmy, – Coppen, Peter-Arno 2017. Bridging the gap between linguistic theory and L1 grammar education: experts' views on essential linguistic concepts. *Language Awareness* 26(4): 360–380. https://doi.org/10.1080/09658416.2017.1410552

Van Rijt, Jimmy – Myhill, Debra – De Maeyer, Sven – Coppen, Peter-Arno 2022. Linguistic metaconcepts can improve grammatical understanding in L1 education evidence from a Dutch quasi-experimental study. *PLoS One* 17(2), Article e0263123. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0263123

(1) *EduLing 2025. L1 Teaching and Learning: Between Grammar and Communication. SIG Educational Linguistics biannual meeting.* https://www.konference.kcjl.upol.cz/ (2025. július 10.)

Kádár, Edit: Teaching and learning the first language: Between grammar and communication

Kulcsszók: anyanyelv-pedagógia, grammatika, kommunikáció, anyanyelvtanítás, anyanyelvtanulás
Keywords: first language pedagogy, grammar, communication, first language teaching, first language learning

Az írás szerzőjéről

Kádár Edit
Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Románia
edith.kadar[kukac]ubbcluj.ro
https://orcid.org/0000-0002-1029-2401